

dr hab. Michał Szawerna

31 października 2019 r.

Zakład Translatoryki

Instytut Filologii Angielskiej

Uniwersytet Wrocławski

ul. Kuźnicza 22, 50-138 Wrocław

e-mail: michal.szawerna@uwr.edu.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Beaty Mazurek-Przybylskiej pod tytułem „Z filmu na stronę książki. Studium z dziedziny przekładu tekstów multimodalnych na podstawie filmu Christophera Nolana *Interstellar* (2014) i jego beletryzacji autorstwa Gregory Keysa”

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska pani magister Beaty Mazurek-Przybylskiej, która mieści się w obrębie dobrze już ugruntowanego obszaru badawczego, jakim jest językoznawstwo multimodalne, stanowi studium powieściowej adaptacji amerykańskiego filmu fantastycznonaukowego pt. *Interstellar* (2014), sproblematyzowanej jako przekład tekstu multimodalnego.

Rozprawa doktorska pani magister Beaty Mazurek-Przybylskiej, licząca 133 strony, składa się z siedmiu konsekwentnie ponumerowanych rozdziałów, listy prac cytowanych zawierającej około 140 pozycji bibliograficznych oraz streszczenia rozprawy w języku polskim. Podział rozprawy na rozdziały został ponadto podporządkowany funkcjonalnemu podziałowi jej treści na dwie części: pierwszą o charakterze teoretyczno-sprawozdawczym (rozdziały 2-3) i drugą o charakterze materiałowo-analitycznym (rozdziały 4-6). Opisana wyżej struktura podziału treści ocenianej rozprawy doktorskiej jest bez wątpienia ściśle powiązana z tematem określonym w tytule tej rozprawy, który trafnie precyzuje jej główne aspekty: problem badawczy, zakres materiałowy przeprowadzonego badania i przyjętą perspektywę analityczną.

Jeśli chodzi o podział treści rozprawy na części i rozdziały, to przyjęte przez Autorkę rozwiązania nasunęły mi pewne wątpliwości. Chodzi przede wszystkim o to, że Autorka dość niekonwencjonalnie określiła wstęp i podsumowanie mianem rozdziałów, przez co na poziomie struktury podziału treści zrównała status tych fragmentów rozprawy ze statusem rozdziałów tworzących jej zasadniczy korpus (rozdziały 2-6), a w konsekwencji umniejszyła, przynajmniej w moim odbiorze, szczególną rolę, jaką wstęp i podsumowanie odgrywają w strukturze całości. To z kolei nieco zaburzyło wewnętrzną logikę struktury podziału treści rozprawy, w której część pierwsza nieintuicyjnie zaczyna się od rozdziału drugiego, a część

druga wydaje się zawierać podsumowanie całej rozprawy, które w oczywisty sposób nie przynależy wyłącznie do części materiałowo-analitycznej, bo odnosi się zarówno do kwestii teoretycznych, jak i do przeprowadzonej przez Autorkę analizy powieściowej adaptacji wybranego filmu fabularnego.

Jeśli chodzi o tytuł, to chciałbym zwrócić uwagę na niekonsekwencje w zapisie imienia i nazwiska autora powieściowej adaptacji omawianego w rozprawie filmu fabularnego. W polskiej wersji tytułu rozprawy imię i nazwisko tego autora zostało błędnie zapisane jako *Gregory Keys*, w angielskiej wersji tytułu również błędnie jako *Greg Keys*, a jedynie na liście prac cytowanych poprawnie jako *Greg Keyes*.

Przejdę teraz do omówienia i oceny zawartości poszczególnych rozdziałów.

Rozdział pierwszy ocenianej rozprawy doktorskiej, zatytułowany „Scope and goals of the dissertation”, pełni *de facto* rolę wstępu, bo dookreśla zasygnalizowany uprzednio w tytule problem badawczy, zakres materiałowy przeprowadzonego badania i przyjętą perspektywę analityczną, a ponadto skrótowo przedstawia strukturę rozprawy. Autorka rozprawy zdecydowała się podzielić ten rozdział na cztery podrozdziały, z których dwa środkowe zostały dodatkowo podzielone na sekcje, co nie jest rozwiązaniem szczególnie często spotykanym we wstępach do prac naukowych, ale w tym przypadku zasadnym o tyle, że dzięki temu rozdział sprawia wrażenie przejrzystego i starannie uporządkowanego.

W tym wstępnym rozdziale Autorka umiejętnie tłumaczy, na czym polega zjawisko beletryzacji i wyjaśnia, że beletryzacja nie została właściwie nigdy wcześniej poddana wnikliwej analizie z uwagi na niechęć badaczy do tego zjawiska, uważanego za pozbawiony większych wartości artystycznych, czysto komercyjny wytwór kultury popularnej. Następnie Autorka trafnie zauważa, że niezależnie od tego, czy beletryzacja posiada artystycznie walory, czy nie, z językoznawczego punktu widzenia może ona stanowić interesujący przedmiot badań, zwłaszcza jeśli relacja między filmem fabularnym a jego beletryzacją zostanie sprobematyzowana jako szczególny rodzaj przekładu. Mówiąc inaczej, Autorka motywuje podjęcie tematu beletryzacji nie tylko z uwagi na zainteresowanie beletryzacją samą w sobie, lecz także dlatego, że jej zdaniem językoznawcza analiza beletryzacji może istotnie wzbogacić teorię przekładu. W mojej ocenie taka językoznawczo-translatoryczna perspektywa oglądu beletryzacji jest jak najbardziej zasadna.

W dalszej części rozdziału pierwszego Autorka szczegółowo określa zakres materiałowy przeprowadzonego badania, przedstawiając kryteria uzasadniające jej wybór powieściowej adaptacji amerykańskiego filmu *Interstellar* (2014) jako tekstu reprezentatywnego dla całego gatunku beletryzacji. Jedno z tych kryteriów, wedle którego

autor analizowanej beletryzacji powinien być doświadczonym i uznanym twórcą tego typu książek (s. 4), budzi drobną wątpliwość, która poddaje pod rozwagę Autorki. Czy poczynione przez Autorkę założenie, że typowa beletryzacja jest dziełem doświadczonego i uznanego twórcy takich książek, jest rzeczywiście zasadne, a jeśli tak, to skąd o tym wiemy?

Ponadto w pierwszym rozdziale Autorka klarownie określa trzy cele badawcze swojej rozprawy: metodologiczny, praktyczny i teoretyczny (s. 7). Celem metodologicznym rozprawy jest sformułowanie interpretacyjnego modelu, który umożliwi systematyczne porównanie dowolnego filmu fabularnego z jego beletryzacją. Z kolei praktycznym celem rozprawy jest przetestowanie adekwatności sformułowanego uprzednio modelu interpretacyjnego poprzez przeprowadzenie analizy beletryzacji filmu fabularnego pt. *Interstellar* (2014). Ostatnim, teoretycznym celem rozprawy jest ustalenie, czy beletryzacja filmu fabularnego może zostać uznana za jeden z rodzajów przekładu – w dosłownym, niemetaforycznym rozumieniu tego terminu. W mojej ocenie te oryginalne cele badawcze, które znakomicie wpisują się w prężnie rozwijające się – zarówno w Polsce, jak i na świecie – językoznawstwo multimodalne, w pełni zasługują na opracowanie naukowe w formie rozprawy doktorskiej.

Rozdział drugi, otwierający teoretyczno-sprawozdawczą część ocenianej rozprawy doktorskiej, stanowi kompetentny przegląd wybranych pojęć z zakresu językoznawstwa, filmoznawstwa i translatoryki, które współtworzą teoretyczne podstawy dla przeprowadzonego w obrębie części analityczno-materiałowej badania powieściowej adaptacji wybranego filmu fabularnego, sproblematyzowanej jako przekład tekstu multimodalnego.

W podrozdziale poświęconym filmowi rozumianemu jako tekst Autorka przekonująco wykazuje, że rozszerzone rozumienie pojęcia tekstu, obejmujące między innymi multimodalne produkty filmowego medium narracyjnego, tzn. filmy fabularne, jest obecnie uważane za niekontrowersyjne przez językoznawców, filmoznawców i badaczy zjawiska multimodalności.

W podrozdziale poświęconym strukturze narracyjno-kompozycyjnej tekstów filmowych Autorka trafnie wskazuje, że obszar badań zwany narratologią, w obrębie którego wypracowano konstrukty pozwalające na systematyczną analizę i opis struktury kompozycyjnej tekstów narracyjnych, dostarcza narzędzi umożliwiających systematyczną analizę i porównanie struktury narracyjno-kompozycyjnej filmów fabularnych z ich powieściowymi adaptacjami.

W podrozdziale poświęconym badaniom nad adaptacjami tekstów narracyjnych Autorka umiejętnie tłumaczy, że termin adaptacja zawsze wiązał się z pojęciem wierności wobec oryginału, z tym, że początkowo był on rozumiany wąsko jako określenie relacji między oryginalnym tekstem literackim a filmem fabularnym nakręconym na jego podstawie, a następnie uległ stopniowemu rozszerzeniu i obecnie stosowany jest regularnie na określenie relacji między filmami fabularnymi i ich nowymi filmowymi wersjami (tzw. remake'ami), a ostatnio także w odniesieniu do relacji między oryginalnymi filmami fabularnymi i ich powieściowymi odpowiednikami.

W kolejnych podrozdziałach drugiego rozdziału, poświęconych badaniom nad multimodalnością, Autorka kompetentnie przedstawia wybrane zagadnienia związane z tymi badaniami, w tym problem definicyjnego zakresu pojęcia modalności, kwestię tzw. modalnego nasycenia tekstów (ang. *modal density*, Norris 2004), złożoność relacji między badaniami nad multimodalnością a językoznawstwem, a także kontrowersyjność sformułowania językoznawstwo monomodalne (ang. *monomodal linguistics*, Bateman 2011), stosowanego przez niektórych badaczy multimodalności w odniesieniu do tradycyjnego językoznawstwa. Jeśli chodzi o kwestię relacji między badaniami nad multimodalnością a językoznawstwem i aktualny stan badań na styku tych dziedzin (podrozdział 2.2.2), to Autorka powinna była wspomnieć o badaniach wykorzystujących metodologie lingwistyki kognitywnej (min. Forceville & Urios-Aparisi 2009; Pinar Sanz 2015; Coëgnarts & Kravanja 2015). Niestety ten ważny nurt językoznawczych badań nad multimodalnością został *de facto* pominięty w ocenianej rozprawie doktorskiej, co zaskakuje także dlatego, że w dalszej części rozprawy Autorka postuluje zastosowanie elementów tzw. kognitywnej poetyki przekładu, sformułowanej przez Tabakowską w pracy *Cognitive Linguistics and Poetics of Translation* (1993), do analizy beletryzacji rozumianej jako przekład multimodalny.

Końcowe podrozdziały drugiego rozdziału zostały poświęcone rozróżnieniu między przekładem intersemiotycznym (ang. *intersemiotic translation*, Jakobson 1959) a przekładem multimodalnym. W tych skądinąd ciekawych podrozdziałach, w których Autorka porusza nieczęsto przywoływane pojęcie przekładu wielowymiarowego (ang. *multidimensional translation*, Gerzymisch-Arbogast 2005), zabrakło mi pogłębionej refleksji na temat tego, jak Jakobson (1959), który z jednej strony zawęził pojęcie przekładu do wewnątrzjęzykowej parafrazy, a z drugiej rozszerzył je na niejęzykowe transformacje komunikatów językowych, określa definicyjne granice przekładu? Dlaczego Jakobson (1959) nie włączył w zakres pojęcia przekładu powszechnych przecież przypadków transformacji niejęzykowych komunikatów za pomocą środków językowych? Dlaczego nie uwzględnił w swoim artykule

przypadków, które Autorka pragnie włączyć w zakres translatoryki określając je mianem przekładu multimodalnego? Odpowiedzi na te pytania są z pewnością istotne dla badacza, który próbuje wykazać, że powieściową adaptację filmu fabularnego można uznać za przekład *sensu stricto*.

W rozdziale trzecim ocenianej rozprawy doktorskiej Autorka wprowadza zastosowane w części materiałowo-analitycznej narzędzia opisu i analizy beletryzacji rozumianej jako przekład multimodalny. Przedstawiony w tym rozdziale warsztat analityczno-opisowy został do pewnego stopnia zapożyczony z pracy Posta *Film jako tekst multimodalny. Założenia i narzędzia jego analizy* (2017), z istotnym zastrzeżeniem, że Post (2017) pisze głównie o filmowych remake'ach, a nie o beletryzacjach, jako produktach przekładu multimodalnego. Szkoda, że Autorka sygnalizuje kluczowe znaczenie pracy Posta (2017) dla badania przeprowadzonego w ramach napisanej przez nią rozprawy doktorskiej jedynie w niektórych przypadkach. Czyni tak na przykład wtedy, kiedy pisze o wykorzystanej twórczo przez Posta (2017) w badaniach nad multimodalnością tzw. teorii faz i kroków Swalesa (1990) (s. 38), ale omawiając etapy językoznawczej analizy kontrastywnej na podstawie pracy Krzeszowskiego (1990), Autorka nie wspomina, że to właśnie Post (2017) zastosował elementy językoznawczej analizy kontrastywnej w ujęciu Krzeszowskiego (1990) do badania multimodalności.

Powyższe zastrzeżenia nie oznaczają jednak, że trzeci rozdział ocenianej rozprawy doktorskiej nie zawiera istotnego *novum*. Jest nim bez wątpienia ważny postulat Autorki dotyczący zastosowania elementów wspomnianej wyżej kognitywnej poetyki przekładu (Tabakowska 1993), a zwłaszcza przekładowych modyfikacji w zakresie tzw. wymiarów obrazowania (w rozumieniu Langackera 1987 i 1991) i transformacji przedpojęciowych schematów wyobraźniowych (w rozumieniu Johnsona 1987), do analizy beletryzacji rozumianej jako przekład multimodalny. Innym nowym, choć może mniej ważkim, elementem wprowadzonym przez Autorkę w rozdziale trzecim jest postulat zastosowania siedmiu tzw. operacji adaptatorskich wyróżnionych przez Hendrykowskiego w artykule „Adaptacja jako przekład intersemiotyczny” (2013), jako parametrów oceny stopnia wierności beletryzacji względem filmowego oryginału.

Podsumowując powyższe omówienie rozdziału wstępnego i rozdziałów teoretyczno-sprawozdawczych ocenianej rozprawy doktorskiej, stwierdzam, że pani magister Beata Mazurek-Przybylska wykazuje w nich wystarczającą dla rozpraw doktorskich wiedzę teoretyczną w dyscyplinie językoznawstwo oraz umiejętność samodzielnego zaplanowania pracy naukowej.

Rozdział czwarty ocenianej rozprawy doktorskiej otwiera jej część materiałowo-analityczną. W tym rozdziale Autorka umiejętnie wykorzystuje wprowadzone w rozdziałach teoretyczno-sprawozdawczych narzędzia badawcze do opisu, przeciwstawienia i porównania struktury narracyjno-kompozycyjnej filmu Nolana *Interstellar* (2014) i jego beletryzacji autorstwa Keyesa, zatytułowanej *Interstellar: The Official Movie Novelization* (2014). W podsumowaniu do tego rozdziału Autorka ocenianej rozprawy stwierdza, że film Nolana i napisana przez Keyesa beletryzacja nie różnią się w istotny sposób po względem struktury narracyjno-kompozycyjnej i w świetle przeprowadzonego przez Autorkę badania można uznać tę konkluzję za całkowicie uzasadnioną.

W rozdziale piątym ocenianej rozprawy doktorskiej Autorka przedstawia wyniki porównania dwóch nadrzędnych segmentów struktury naracyjno-kompozycyjnej filmu *Interstellar* (2014) i jego beletryzacji pod tytułem *Interstellar: The Official Movie Novelization* (2014) pod względem organizacji treści przedstawionej w tych segmentach w odniesieniu do szeregu przedpojęciowych schematów wyobrażeniowych. W tym obszernym rozdziale Autorka wnikliwie omawia wybrany materiał badawczy i stwierdza w podsumowaniu, że zarówno w filmie Nolana, jak i w beletryzacji Keyesa przedpojęciowy schemat wyobrażeniowy FIGURA-TŁO odgrywa kluczową rolę w organizowaniu przedstawionej treści.

Choć rozdział ten jest umiejętnie skonstruowany i z całą pewnością niezwykle interesujący, to budzi on pewne wątpliwości związane z kluczowym dla tego rozdziału pojęciem schematu wyobrażeniowego. Przede wszystkim Autorka nie tłumaczy, jak rozumie przedpojęciowe schematy wyobrażeniowe ani w tym rozdziale, ani w części teoretyczno-sprawozdawczej, a informacja o najważniejszych pracach na ten temat, np. Lakoff (1987), Johnson (1987), Hampe & Grady (2005), nie pojawia się na liście prac cytowanych. Wspomniane pominięcia powodują nieścisłości. W części opisowo-analitycznej rozdziału piątego Autorka posługuje się sformułowaniami w rodzaju „In FRAME 4 one can see CENTRE-PERIPHERY and RIGHT-LEFT image schemas” (s. 81, podkreślenie moje) oraz „This movie sequence of frames starts with FRAME 20 which shows SOURCE-PATH-GOAL image schema” (s. 88, podkreślenie moje), które z uwagi na naturę przedpojęciowych schematów wyobrażeniowych ocenić można wyłącznie jako niefortunne skróty myślowe. Inna wątpliwość dotyczy wspomnianego wyżej wniosku Autorki, według której w obu analizowanych tekstach przedpojęciowy schemat wyobrażeniowy FIGURA-TŁO odgrywa główną rolę w organizacji treści. Problem w tym, że dychotomia FIGURA-TŁO nie jest traktowana jako przedpojęciowy schemat wyobrażeniowy ani przez Lakoffa (1987), ani przez

Johnsona (1987). Nie ma jej też na liście przedpojęciowych schematów wyobrazeniowych w nowszych opracowaniach z zakresu językoznawstwa kognitywnego, np. w obszernym podręczniku Evansa & Green (2006: 190). Z kolei w gramatyce kognitywnej Langackera (1987, 1991, 2008 itd.) percepcyjno-myślowy mechanizm ujmowania treści w kategoriach figury i tła stanowi podstawę dla ogólnosemantycznych dychotomii BAZA-PROFIL i TRAJEKTOR-LANDMARK, których Langacker nie określa mianem przedpojęciowych schematów wyobrazeniowych. W kontekście rozdziału piątego pojawia się zatem pytanie o status dychotomii FIGURA-TŁO jako przedpojęciowego schematu wyobrazeniowego i wynikająca z tego wątpliwość dotycząca zasadności wspomnianej wyżej konkluzji Autorki.

Rozdział szósty ocenianej rozprawy doktorskiej zamyka jej część materiałowo-analityczną. W tym rozdziale Autorka umiejętnie wykorzystuje wprowadzone w rozdziałach teoretyczno-sprawozdawczych narzędzia badawcze do opisu, przeciwstawienia i porównania metaram filmu Nolana *Interstellar* (2014) i jego beletryzacji autorstwa Keyesa, zatytułowanej *Interstellar: The Official Movie Novelization* (2014). W tym rozdziale istotną konkluzją Autorki jest stwierdzenie, że metaramy książki Keyesa zawierają informacje na temat komercyjnych aspektów nie tylko samej beletryzacji, ale także filmu Nolana, na podstawie którego ją napisano. Jest to zapewne sytuacja typowa dla beletryzacji filmów fabularnych w ogóle, bo dzięki temu książki te współuczestniczą w promocji filmów, z którymi są powiązane.

Podsumowując powyższe omówienie rozdziałów materiałowo-analitycznych ocenianej rozprawy doktorskiej, stwierdzam, że pani magister Beata Mazurek-Przybylska wykazuje w nich wystarczającą dla rozpraw doktorskich umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Rozdział siódmy, zatytułowany „Conclusions”, podsumowuje całość ocenianej tu rozprawy doktorskiej. W rozdziale tym pani magister Beata Mazurek-Przybylska przypomina cele badawcze swojej rozprawy i stwierdza, że zostały one w dużej mierze zrealizowane pomimo pewnych ograniczeń (głównie formalno-technicznych) zastosowanej metodologii, które Autorka omawia z cenną, godną pochwały samoświadomością. Biorąc pod uwagę zawartość poszczególnych rozdziałów rozprawy, którą skomentowałem w poprzedzającej części niniejszej recenzji, uważam to stwierdzenie Autorki za w pełni uprawnione.

Lektura powyższych akapitów jednoznacznie pokazuje, że wymienione z recenzenckiego obowiązku niedociągnięcia i wady rozprawy doktorskiej pani magister Beaty Mazurek-Przybylskiej mają w większości charakter szczegółowych uwag, które nie podważają jej zasadniczej wartości, lecz raczej mają na celu wskazanie Autorce tych miejsc w

tekście rozprawy, na które powinna zwrócić uwagę przygotowując tekst do druku, bo nie mam wątpliwości, że po wprowadzeniu niezbędnych poprawek rozprawę należy opublikować w formie książkowej. Podsumowując, pragnę stwierdzić, że pani magister Beata Mazurek-Przybylska przygotowała oryginalną rozprawę doktorską, która nie tylko wpisuje się z powodzeniem w aktualne badania naukowe prowadzone na styku translatoryki i badań nad multimodalnością, lecz także badania te istotnie wzbogaca poprzez sformułowanie i przetestowanie sprawnie działającego modelu beletryzacji rozumianej jako przekład multimodalny. W konkluzji stwierdzam, że rozprawa pani magister Beaty Mazurek-Przybylskiej spełnia ustawowe wymagania stawiane rozprawom doktorskim i wnoszę o dopuszczenie Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Michał Szaweme

Bibliografia:

- Bateman, John A. 2011. *Multimodality and Genre: A Foundation for the Systematic Analysis of Multimodal Documents*. London, New York: Palgrave Macmillan.
- Coëgnarts, Maarten & Peter Kravanja (red.). 2015. *Embodied Cognition and Cinema*. Leuven: Leuven University Press.
- Evans, Vyvyan and Melanie Green. 2006. *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Forceville, Charles & Eduardo Urios-Aparisi (red.). 2009. *Multimodal Metaphor* [Applications of Cognitive Linguistics, tom 11]. Berlin & New York, NY: Mouton de Gruyter.
- Gerzymisch-Arbogast, Heidrun. 2005. "Challenges of multidimensional translation". W: Heidrun Gerzymisch-Arbogast & Sandra Nauert (red.). 2005. *Proceedings of the Marie Curie Euroconferences MuTra: Challenges of Multidimensional Translation. Saarbrücken, 2-6 May, 2005*.
- Hampe Beate & Joseph E. Grady (red.). 2005. *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics* [Cognitive Linguistics Research, tom 29]. Berlin and New York, NY: Mouton de Gruyter.

- Hendrykowski, Marek. 2013. „Adaptacja jako przekład intersemiotyczny”. *Przestrzenie teorii* 20, 175–184.
- Jakobson, Roman. 1959. “On linguistic aspects of translation”. W: Reuben Arthur Brower (red.). 1959. *On Translation*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 233–239.
- Johnson, Mark. 1987. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. London & Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Krzeszowski, Tomasz P. 1990. *Contrasting Languages: The Scope of Contrastive Linguistics*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Lakoff, George. 1987. *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. London & Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar, vol. 1: Theoretical Prerequisites*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 1991. *Foundations of Cognitive Grammar, vol. 2: Descriptive Application*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford et al.: Oxford University Press.
- Norris, Sigrid. 2004. “Multimodal discourse analysis: A conceptual framework”. W: Philip LeVine & Ron Scollon (red.). 2004. *Discourse and Technology: Multimodal Discourse Analysis*. Washington, DC: Georgetown University Press, 101–115.
- Pinar Sanz, María Jesús (red.). 2015. *Multimodality and Cognitive Linguistics* [Benjamins Current Topics, tom 78]. Amsterdam & Philadelphia, PA: John Benjamins.
- Post, Michał. 2017. *Film jako tekst multimodalny. Założenia i narzędzia jego analizy*. Wrocław: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Filologicznej we Wrocławiu.
- Swales, John. 1990. *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tabakowska, Elżbieta. 1993. *Cognitive Linguistics and Poetics of Translation*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.